

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**ODNOS STAVOVA PREMA RODNIM ULOGAMA, RODNE IDENTIFIKACIJE I
NEGATIVNIH STAVOVA PREMA OSOBAMA HOMOSEKSUALNE
ORIJENTACIJE**

Diplomski rad

Monika Martinović
Mentor: Doc. dr. Margareta Jelić

Zagreb, 2015.

Sadržaj

UVOD	1
<i>Teorije homoseksualnosti</i>	2
<i>Biološke teorije</i>	2
<i>Psihoanalitičke teorije</i>	3
<i>Bihevioralne teorije</i>	4
<i>Interakcionistička teorija</i>	4
<i>Stavovi prema homoseksualcima</i>	5
<i>Povijesni pregled stavova prema homoseksualcima</i>	5
<i>Stavovi prema homoseksualcima u Hrvatskoj</i>	8
<i>Rodna perspektiva u objašnjenju stavova prema homoskesualcima</i>	9
CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	11
METODOLOGIJA	12
<i>Sudionici</i>	12
<i>Mjerni instrumenti</i>	13
<i>Stav prema rodnim ulogama</i>	13
<i>Rodna identifikacija</i>	13
<i>Stav prema lezbijkama i gejevima</i>	14
<i>Socio-demografske karakteristike</i>	14
<i>Postupak</i>	15
REZULTATI	15
RASPRAVA	21
METODOLOŠKI NEDOSTACI I PREPORUKE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA	24
ZAKLJUČAK	26
REFERENCE	27
PRILOZI	30

Naslov: Odnos stavova prema rodnim ulogama, rodne identifikacije i negativnih stavova prema osobama homoseksualne orijentacije

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos stavova prema rodnim ulogama, stupnja rodne identifikacije i negativnih stavova prema gejevima i lezbijkama. Ispitivanje je provedeno putem online upitnika - na 1167 ispitanika, 336 muškaraca i 831 žena. Upitnikom su ispitani stavovi prema lezbijkama i gejevima (Herek, 1987 ATLG skala – Attitudes toward Lesbians and Gay Men Scale), stav prema rodnim ulogama (*Skala stavova o jednakosti rodni uloga* - Kamenov, Huić, Jugović; 2011), rodna identifikacija (konstruirana je skala za potrebe ovog istraživanja na temelju postojećih upitnika). Rezultati su pokazali kako muškarci imaju negativnije stavove prema gejevima, kao i prema lezbijkama od žena, te da i muškarci i žene pokazuju negativnije stavove prema gejevima nego prema lezbijkama. Pokazalo se, također, da su stavovi prema rodnim ulogama, kao i rodna identifikacija značajno povezani sa stavovima prema gejevima i lezbijkama, te da stavovi prema rodnim ulogama imaju značajan doprinos u objašnjavanju varijance stavova prema gejevima i lezbijkama. Rezultati su razmatrani iz rodne perspektive.

Ključne riječi: stavovi prema gejevima, stavovi prema lezbijkama, stavovi prema rodnim ulogama, rodna identifikacija

Title: The relationship between gender role attitudes, gender identification and negative attitudes toward homosexuals

Summary

The goal of this research was to examine the relationship between gender role attitudes, gender identification and negative attitudes toward gays and lesbians. Research was conducted over the internet on 1167 participants, 336 male participants and 831 female participants. The questionnaire examined attitudes toward gays and lesbians (Herek, 1987 ATLG scale – *Attitudes Toward Lesbians and Gay Men Scale*), gender role attitudes (*Attitudes toward gender role equality scale* - Kamenov, Huić, Jugović; 2011), gender identification (a scale was constructed for this research, based on existing questionnaires). Results have shown that men hold more negative attitudes toward gays and lesbians than women, and that both men and women hold more negative attitudes toward gays than lesbians. Also, it has been shown that gender role attitudes and gender identification are significantly related to attitudes toward gays and lesbians, and that gender role attitudes have significant contribution in predicting attitudes toward gays and lesbians. Results were considered from the gender perspective.

Key words: attitudes toward gays, attitudes toward lesbians, gender role attitudes, gender identification

UVOD

U posljednjih nekoliko desetljeća vidljivi su pozitivni pomaci kada je riječ o stavovima prema homoseksualnim osobama. Jedna od najznačajnijih promjena dogodila se 1973. godine kada je Američko psihijatrijsko društvo uklonilo homoseksualnost iz Dijagnostičkog i statističkog priručnika mentalnih poremećaja (DSM-II). Također, u mnogim državama, dogodile su se promjene po pitanju priznavanja zakonskih prava homoseksualaca. Tako je 2001. godine Nizozemska bila prva država u kojoj se ozakonio brak između istospolnih parova, a za njom su to učinile i Belgija, Kanada, Španjolska itd. Osim država u kojima homoseksualni parovi imaju jednaka prava na brak kao i heteroseksualni, većina europskih država ima uređen zakon o životnom partnerstvu osoba istoga spola, među kojima je od 2014. godine i Hrvatska. Unatoč nekim pozitivnim promjenama u kontekstu stavova prema homoseksualcima i njihovih prava, te njihovoj rastućoj medijskoj prisutnosti, koja prividno može ostaviti dojam smanjenja diskriminacije, svi smo svjedoci brojnih incidenata koji pokazuju da netolerancija, diskriminacija i predrasude prema homoseksualcima još uvijek postoje. Osobe homoseksualne orijentacije još uvijek izvještavaju o velikom broju situacija u kojima su bile žrtve verbalne i fizičke agresije. Primjerice, u istraživanju Pikić i Jugović (2006) u uzorku od 202 ispitanika sudionika, pripadnika LGB zajednice, više od polovice njih izjavilo je da je doživjelo neki oblik nasilja između 2002. i 2005. godine, a u istraživanju homofobije među srednjoškolcima iz 2009. godine 39% srednjoškolaca izjavljuje da je u posljednja tri mjeseca sudjelovalo u verbalnom nasilju ili prijetnjama nekome za koga je mislio da je homoseksualac ili previše feminiziran (CARE i ICRW, 2009; prema Hodžić i Bijelić, 2012). Osim toga, nedavno smo u Hrvatskoj bili svjedoci građanske inicijative „U ime obitelji“ koja je tražila da se u Ustav Republike Hrvatske unese odredba po kojoj je brak životna zajednica isključivo žene i muškarca. Zbog postojanja ovih predrasuda i netolerancije prema homoseksualcima, socijalni psiholozi provode istraživanja kojima je cilj ispitati koje su to odrednice stavova heteroseksualnih osoba prema osobama homoseksualne orijentacije.

Američka psihološka organizacija (2008) seksualnu orijentaciju definira kao stabilan obrazac emocionalne, romantične i/ili seksualne privlačnosti prema muškarcima, ženama ili prema osobama oba spola. Kod većine ljudi formira se u vrlo ranoj životnoj dobi, kroz interakciju bioloških, kognitivnih i socijalnih faktora (Bosanac i Bjelić, 2002). Seksualna

orijentacija se obično odnosi na tri kategorije: heteroseksualnost, homoseksualnost i biseksualnost, a neki autori ističu i aseksualnost kao zasebnu kategoriju.

Riječ homoseksualan dolazi od grčkog korijena *homo*, što znači „isti“, iako je ova riječ skovana tek krajem devetnaestog stoljeća, točnije 1869. kada se pojavila u pamfletu koji je poprimio oblik otvorenog pisma njemačkom ministru pravosuđa, kada se raspravljalo o tome treba li održati paragraf pruskog kaznenog zakona koji je proglasio spolni kontakt između dviju osoba istog spola zločinom (Mondimore, 2003). Premda se većina homoseksualaca uključuje u seksualne aktivnosti s osobama istog spola, jasno je i da ljudi bez ikakvog seksualnog iskustva sebe mogu smatrati homoseksualnima.

Postotak homoseksualnih osoba u populaciji kreće se od 4% do 17% (Green i Herek 1999). Broj deklariranih homoseksualaca ovisi o pravnom sustavu i prihvatanju homoseksualnosti u društvu u kojem žive, ali i o operacionalizaciji konstrukta homoseksualnosti. U društvima u kojima su homoseksualci izloženi kaznama i oštroj diskriminaciji, manje je javno deklariranih gejeva i lezbijki. Kinsey (1950, prema Parmač, 2005) je u svom sveobuhvatnom istraživanju seksualne orijentacije došao do sljedećih podataka: 4% muškaraca je u toku života isključivo orijentirano na isti spol, 25% muškaraca ima povremeno homoseksualna iskustva, a čak 50% muškaraca koji do 35-te godine nisu stupili u brak imaju takvo iskustvo. Među ženama, njih 1% bilo je isključivo orijentirano na isti spol, a 16% žena ima povremena istospolna iskustva. Također 9% udatih žena povremeno je održavalo istospolne odnose. Gates i Newport (2012, prema Benokratis, 2015) navode da svega 3.5% odrasle populacije Sjedinjenih Američkih Država čine gejevi, lezbijke i biseksualci.

Nastanak i razvoj homoseksualnosti objašnjava se s polazišta različitih grana psihologije, pa su tako nastale i različite teorije koje ju objašnjavaju, a koje su predstavljene u sljedećem dijelu teksta.

Teorije homoseksualnosti

Biološke teorije

Biološke teorije objašnjenja homoseksualne orijentacije usmjerene su na genetske, mozgovne i hormonalne čimbenike.

Kallman (1952) je u svom istraživanju u kojem se ispitivala seksualna orijentacija skupine jednojajčanih i dvojajčanih muških blizanaca od kojih je jedan bio homoseksualac utvrdio 100%-tnu podudarnost jednojajčanih blizanaca za mušku homoseksualnost i samo

12% -tnu podudarnost dvojajčanih blizanaca. Kasnija istraživanja uglavnom nisu mogla ponoviti Kallmanove rezultate i tijekom 1980-ih znanstvenici su odbacili genetsku teoriju homoseksualnosti. No nekoliko kasnijih istraživanja s blizancima i usvojenom djecom obnovilo je ideju značajne genetske komponente homoseksualnosti. Primjerice, Bailey i Pillard su u istraživanju iz 1991. utvrdili 52% podudarnost u homoseksualnosti kod jednojajčanih blizanaca i 22% podudarnost kod dvojajčanih blizanaca (Bailey i Pillard, 1991).

Što se tiče mozgovnih struktura koje su se povezivale s homoseksualnosti Simone LeVay (1991, prema Abramson i Pinkerton 1998) je otkrio značajno povećanu regiju hipotalamusa kod homoseksualnih muškaraca u usporedbi s heteroseksualnim. Njegovo istraživanje je izazvalo buru medijskih reakcija jer se činilo da pruža neoborive dokaze o biološkoj uvjetovanosti, tj. urođenosti homoseksualne orijentacije. No pokazalo se da se uz ovo istraživanje veže nekoliko problema. Prvo nije jasno jesu li ove anatomske promjene uzrok ili posljedica homoseksualnosti. Drugo, sudionici koje je LeVay proučavao umrli su od AIDS-a, koji obično dovodi do opsežnih moždanih promjena. Treći problem je taj što nije sigurno jesu li heteroseksualci u ovom istraživanju stvarno to i bili. Naime, ova pretpostavka uzeta je samo iz razloga što u njihovim povijestima bolesti nije bilo posebnih napomena da su homoseksualci. Konačno, uzorak za istraživanje bio je veoma mali.

Kada je riječ o hormonalnim čimbenicima povezanim s homoseksualnom orijentacijom postoje neki nalazi koji govore da višak ili manjak spolnih hormona prenatalno kod ljudi može biti povezan s homoseksualnošću (npr., Ehrhardt, Evers i Money, 1967; Money i Schwartz, 1977, prema Masters, 2006). Također homoseksualnost se povezivala sa sniženom razinom testosterona i povišenom razinom estrogena kod homoseksualnih muškaraca i povišenom razinom testosterona kod lezbijki (npr. Meyer-Bahlburg, 1977, 1979; Tournay, 1980, prema Masters 2006).

Biološke teorije objašnjavaju donekle kako genetika, hormonalne promjene i promjene u mozgovnim strukturama utječu na nastanak homoseksualnosti. No, sama biologija ne pruža cjelokupnu sliku o razvoju ove seksualne orijentacije.

Psihoanalitičke teorije

Začetnik psihoanalize Sigmund Freud vjerovao je da je homoseksualnost rezultat urođene biseksualne predispozicije kod svih ljudi. Pod uobičajenim okolnostima, psihoseksualni razvoj čovjeka slijedi heteroseksualni tijek, ali pod određenim okolnostima, kao što je neadekvatno razrješenje Edipova kompleksa, normalni se razvoj može zaustaviti u „nezreloj“ fazi, što za posljedicu ima homoseksualnost u odrasloj dobi (Edward, 2002). Dječja je seksualnost, prema Freudu, usmjerena na prikladne i neprikladne objekte. Kako dijete odrasta seksualnost se više usmjerava na „prikladne objekte“ (pripadnike suprotnog spola) a želja za neprikladnim objektima se smanjuje. Prema Freudu, ovo nije slučaj kod homoseksualaca koji su fiksirani u nezreloj fazi psihoseksualnog razvoja.

Valja naglasiti da Freudove postavke o homoseksualnosti nisu istražene. Ablove (1993) navodi da je Freud smatrao kako se homoseksualnost ne može kategorizirati kao bolest, zbog čega ne postoje zabilježene studije slučaja na temu homoseksualnosti od strane Freuda.

Bihevioralne teorije

Prema bihevioralnim teorijama psihološko uvjetovanje povezano s potkrepljivanjem ili kažnjavanjem ranog seksualnog ponašanja (i seksualnih misli i osjećaja) uvelike utječe na proces razvoja seksualne orijentacije. Rana ugodna i zadovoljavajuća istospolna iskustva mogu usmjeriti osobu prema homoseksualnom ponašanju, ili to mogu biti rana neugodna, nezadovoljavajuća ili zastrašujuća heteroseksualna iskustva.

Bihevioralno stajalište objašnjava zbog čega neki heteroseksualci mijenjaju u odrasloj dobi orijentaciju u homoseksualnu. Feldman i MacCulloch (1971, prema Masters 2006) navode da kada osoba doživi neugodno heteroseksualno iskustvo, može doći do postupnog prijelaza u homoseksualnom smjeru.

Bihevioralne teorije sugeriraju da se homoseksualna orijentacija može naučiti, te su radikalni bihevioralni teoretičari smatrali da se po sličnim principima može i odučiti tj. mijenjati. Međutim ovakve postavke nisu potkrjepljene istraživanjima niti postoje zabilježeni dokazi o mogućnosti mijenjanja seksualne orijentacije.

Interakcionistička teorija

Prema psihologu Michaelu Stormsu (1981, prema Poiani 2010) stupanj seksualne zrelosti u adolescenciji kritičan je faktor za razvoj seksualne orijentacije. Homoseksualnost se razvija kada kod osobe rano sazrije seksualni nagon (do 12-te godine), dok se još nalazi u istospolnim grupama, tako da se erotsko kondicioniranje usmjerava na članove istog spola s kojima se provodi vrijeme. Nasuprot tome, ako se seksualni nagon javi iza 15-te godine, kada započinju muško-ženska prijateljstva, osoba će biti heteroseksualne orijentacije. Teorija se naziva interakcionistička jer ujedinjuje biološke faktore (sazrijevanje spolnog nagona) i okolinske faktore (učenje i socijalna interakcija). Međutim, valja naglasiti da ni ova teorija nije potkrjepljena dokazima.

Od teorija koje objašnjavaju nastanak i razvoj homoseksualnosti najviše dokaza pružaju biološke. Dokazi koje pružaju su znanstveno najutemeljeniji, budući da su potkrijepljeni najobjektivnijim ispitivanjima. Međutim, ne postoji teorija koja može objasniti sve aspekte homoseksualnosti, budući da još uvijek nije poznato koji čimbenici najviše djeluju na razvoj ove seksualne orijentacije.

Stavovi prema homoseksualcima

U današnje vrijeme, seksualna orijentacija osobe je definitivno jedna od komponenata njezina identiteta koja formira stavove okoline prema njoj. Heteroseksualna orijentacija je u svim društvima norma, a ostale orijentacije vrlo često su izložene predrasudama i diskriminaciji. U istraživanjima koja ispituju stavove prema homoseksualnosti koriste se različiti termini kako bi se opisala averzija prema homoseksualcima i njihova diskriminacija, a jedan od najraširenijih termina je *homofobija*.

Termin *homofobija* skovao je Weinberg (1972., prema Greene i Herek 1999) definirajući ga kao fenomen heteroseksualnih osoba koje se *užasavaju biti u blizini homoseksualnih osoba*. Greene i Herek (1999) uvode novi pojam, a to je „internalizirana homofobija“. Pod ovim pojmom podrazumijeva se sklop negativnih stavova i osjećaja prema homoseksualnim osobinama u sebi. Ove osobine odnose se na seksualne i osjećajne sklonosti prema osobama istog spola, seksualno ponašanje usmjereno prema osobama istog spola, intimne veze s osobama istog spola, te deklariranje sebe kao homoseksualne osobe.

Povijesni pregled stavova prema homoseksualcima

Iako homoseksualnost postoji oduvijek, stavovi prema homoseksualcima mijenjali su se kroz povijest i razlikovali među kulturama.

Homoseksualnost kod starih Grka, pretkolumbijskih američkih urođenika i gorštaka s Nove Gvineje ne čini cjelokupan popis kultura i društava koja su prihvatila, inkorporirala, ili institucionalizirala homoseksualnost u svoju kulturu (Mondimore, 2003). U staroj Grčkoj, homoseksualnost i biseksualnost u određenim je oblicima bila naširoko prihvaćena kao prirodna u svim segmentima društva. Mnogi od grčkih mitoloških heroja, kao što su Zeus, Herkul, Posejdon i Ahil pokazivali su homoseksualno ponašanje (Boswell, 1980; prema Masters, 2006).

U ranim danima Rimskog Carstva homoseksualnost nije bila regulirana zakonom, a homoseksualno ponašanje je bilo često. Brakovi između dvaju muškaraca ili dviju žena bili su legalni i prihvaćeni u višoj klasi i nekoliko je careva, uključujući Nerona, navodno bilo u braku s muškarcem (Boswell, 1980; prema Masters, 2006).

Povijesni pregledi homoseksualnosti uglavnom pokazuju da je homoseksualnost u antičkom vremenu bila legalna i prihvaćena, dok se negativni stavovi prema homoseksualnosti javljaju tek s ideologijom kršćanstva u trećem i četvrtom stoljeću. U četvrtom stoljeću car Konstantin je proglasio kršćanstvo državnom religijom Rimskog carstva, te su Kanonski zakoni postali građanski zakoni diljem Europe. Privatno seksualno ponašanje, koje su autoriteti stare Grčke i pretkršćanskog Rima smatrali osobnom stvari, postalo je podložno crkvenoj, a prema tome i vladinoj regulaciji. Za „neprirodno“ seksualno ponašanje, uključujući i ono što danas zovemo homoseksualnošću, primjenjivala se novo uvedena riječ. Ta riječ je „sodomija“ (Mondimore, 2003).

Neposredno nakon drugog svjetskog rata homoseksualni aktivizam se počeo predstavljati u javnom prostoru s jasnim ciljem borbe protiv diskriminacije. U nekim je zemljama, u kojima je na vlasti bio komunistički režim koji nameće stroge granice svakom političkom djelovanju, takav aktivizam ostao nezamisliv sve do pada tih režima. Međutim u zapadnoj je Europi i Americi pojava homoseksualnih grupa koje su vodile kampanje za političke promjene postao važan fenomen (Aldrich, 2011). Od kasnih šezdesetih i takozvane seksualne revolucije javni gej pokret razvio se u mnogim gradovima. 1969. godine u New Yorku formirana je politička organizacija

nazvana Gej oslobodilačka fronta (Gay Liberation Front – GLF). Iste te godine u New Yorku policijska racija je u gej klubu *Stonewall* rasplamsala pobunu, koja je trajala nekoliko dana. U toj noći, homoseksualci su se prvi put pobunili protiv nasilja, diskriminacije, te policijske brutalnosti i uznemiravanja. Pobuna podignuta u noćnom klubu uskoro se preselila na obližnju ulicu *Cristopher* gdje je više stotina ljudi nastavilo prosvjedovati. Na ovu pobunu često se gleda kao na prekretnicu u gej povijesti. Dan ustanka 27. lipnja sada se obilježava paradama i povorkama.

Širenje gej pokreta diljem svijeta bilo je pogođeno dolaskom AIDS-a u ranim osamdesetim godinama. Ova pojava je dokrajčila dominantnu kulturu seksualnog zadovoljstva, koja se širila zajedno s gej pokretom. Policija i zdravstveni službenici diljem Sjedinjenih Američkih Država, ali i drugih zemalja, reagirali su zatvaranjem mjesta namijenjenih seksualnom zadovoljstvu poput sauna ili tzv. *backroomova*. Devedesetih je godina gej zajednica ponovno počela rasti, a seksualna sloboda opet je postala važan dio društvenog života gejeva, iako se veća pažnja počela usmjeravati na AIDS i siguran seks.

Unatoč činjenici da je pokret za gej i lezbijska prava u šezdesetim i sedamdesetim godinama oživio, te počeo donositi određene pozitivne promjene (kao što su dekriminalizacija homoseksualnosti u velikom broju zemalja, ili uklanjanje homoseksualnosti s popisa mentalnih poremećaja), nije prekinuo diskriminaciju niti promijenio dominantnu heteronormativnost u svim kulturama. Glavni problem gejeva i lezbijki diljem svijeta je to što je svako društvo velikim dijelom definirano heteroseksualnošću, te marginalizira druge izbore. U svim su zemljama promjene u građanskom i kaznenom pravu možda smanjile institucionalnu diskriminaciju, no društvena diskriminacija traje i dalje. Whitley i Ægisdottir (2000) navode da su se predrasude prema gejevima i lezbijkama ublažile posljednjih godina, no većina homoseksualnost ipak još uvijek vidi neprihvatljivom. Ove predrasude su raširene i u Americi i često se pretvaraju u verbalnu i fizičku agresiju prema homoseksualnim osobama (Whitley i Ægisdottir, 2000; Whitley 2001). Diskriminacija homoseksualaca poprima različite oblike, od fizičkog zlostavljanja do manje izravnih oblika uznemiravanja. Čest je slučaj i diskriminacija homoseksualaca na radnom mjestu. Gej muškarci se suočavaju s mnogo verbalnog i tjelesnog zlostavljanja, no i sami su, poput heteroseksualaca, skloni zanemarivati ovo nasilje prihvaćajući da je „život takav“. Verbalna i fizička agresija s kojom se homoseksualci suočavaju pokazuje da su jednaka prava, poput prava na brak, potrebna kako bi se stalo na kraj diskriminaciji homoseksualaca. No ipak rijetke su države koje su istospolnim parovima dala puna bračna prava, odnosno jednaka prava na sklapanje braka koje imaju osobe različitih spolova. Tu spada 19 od ukupno 206 država u svijetu a to su:

Nizozemska, Belgija, Španjolska, Kanada, Južnoafrička Republika, Norveška, Švedska, Portugal, Island, Argentina, Danska, Brazil, Francuska, Urugvaj, Novi Zeland, Ujedinjeno Kraljevstvo, Luksemburg, Finska i Irska. Tu su još Sjedinjene Američke Države, od kojih istospolni brak dozvoljava njih 37 i Mexico, gdje je istospolni brak dozvoljen u jednoj od ukupno 31 saveznih država (<http://www.freedomtomarry.org/landscape/entry/c/international>). U zemljama u kojima su postignuti zakonski ciljevi gejeva i lezbijki LGBT pokret je gotovo zamro. U Skandinaviji i Nizozemskoj, na primjer, interes za LGB organizacije dramatično je pao. U tim je zemljama jednakost u zakonima ostvarena, iako društvena diskriminacija nije sasvim prestala. Aldrich (2011) navodi da su prizori suvremenog homoseksualnog života slični u Sjedinjenim Američkim Državama i Europi, no situacija u Sjedinjenim Američkim državama općenito je gora. Amerikanci izražavaju negativnije stavove prema homoseksualcima češće nego Europljani, a nasilje usmjereno izravno protiv homoseksualaca također je uobičajenije u Sjedinjenim Američkim Državama. U mnogim dijelovima svijeta jaki su antihomoseksualni trendovi, posebno u islamskim zemljama i na mjestima gdje su različite kršćanske denominacije glasnije u osudi homoseksualaca.

Stavovi prema homoseksualcima u Hrvatskoj

Razmatrajući rezultate ranijih istraživanja stavova prema homoseksualcima u Hrvatskoj, ne može se steći dojam da su Hrvati tolerantni i permissivni u ovom pogledu. Dva velika istraživanja (Štulhofer, 1999; Crpic i Rimac, 2000; prema Francoeur i Noonan, 2001) pokazuju da je 50% stanovništva ekstremno homofobično. Dojmu permissivne i tolerantne države ne pridonose ni neki recentni događaji u Hrvatskoj, kao što su prosvjedi oko uvođenja zdravstvenog odgoja u srednje i osnovne škole, čiji program između ostalog promiče tolerantnost i permissivnost prema različitostima. Drugi događaj je referendum koji se održao 01.12.2013., a na kojem je izglasano da se u Ustav Republike Hrvatske unese odredba po kojoj je brak životna zajednica žene i muškarca. No, nakon donošenja ustavne odredbe koja onemogućuje sklapanje istospolnih brakova, u 2014. godini u Hrvatskoj je uređen zakon o životnom partnerstvu osoba jednakoga spola.

Unatoč ovim događajima, te rezultatima ranijih istraživanja koja pokazuju prevladavajuću homofobičnost među hrvatskim stanovništvom, novija istraživanja stavova prema homoseksualcima u Hrvatskoj ipak upućuju na blago pozitivne stavove. K tome, stavovi djelomično ovise i o društvenom kontekstu. Naime, u istraživanju stavova prema homoseksualcima u Hrvatskoj iz 2012 (Mušica i sur., 2012) pokazalo se da najpozitivnije stavove prema homoseksualcima imaju stanovnici Rijeke, dok su stavovi najmanje pozitivni u

Splitu. Također, pokazalo se da žene imaju pozitivnije stavove od muškaraca, te da nema značajnih promjena u stavovima od 2005. (Parmač, 2005) kada se, također, pokazalo da stanovnici Rijeke i Zagreba pokazuju pozitivnije stavove od stanovnika Splita. U istraživanju iz 2005. na Hrvatskoj populaciji pokazalo se i da stanovnici kojima je vjera važnija u životu pokazuju manje pozitivne stavove, te rodne razlike u stavovima : muškarci su skloniji stigmatiziranju homoseksualaca od žena, te imaju negativnije stavove prema gejevima nego prema lezbijkama, dok žene pokazuju jednako pozitivne stavove prema gejevima i lezbijkama (Parmač, 2005). U istraživanju stavova srednjoškolaca u Zagrebu iz 2012. (Hodžić i Bijelić, 2012) pokazalo se, u skladu s očekivanjima, da su s pozitivnim stavovima prema homoseksualcima povezani poznavanje osobe homoseksualne orijentacije i informiranost o LGBT pojmovima, dok je s negativnim stavovima povezana važnost vjere. Također, rezultati pokazuju nevidljivost homoseksualnosti u obrazovnom kontekstu, odnosno neprisutnost te teme u nastavnom programu. Prisutna je također različita percepcija muške i ženske homoseksualnosti, gdje je muška homoseksualnost neprihvatljivija. Još jedno novije istraživanje ovih stavova u Hrvatskoj iz 2013. (Tomić i Čepulić, 2013) potvrđuje da muškarci imaju negativnije stavove prema homoseksualcima od žena. Među varijablama za koje se pokazalo da koreliraju sa stavovima prema homoseksualcima su - važnost vjere (koja pokazuje negativnu povezanost) i bliski kontakt s osobom homoseksualne orijentacije (koja pokazuje pozitivnu povezanost s ovim stavovima).

Rodna perspektiva u objašnjenju stavova prema homoskesualcima

Razumijevanje faktora koji oblikuju negativne stavove i ponašanje prema gejevima i lezbijkama je ključno za socijalne, ali i savjetodavne i kliničke psihologe kod promoviranja individualnog i kolektivnog dobra, te socijalne pravde (Američka Psihološka Asocijacija, 1999; Goodman i sur., 2004; Vera i Speight, 2003; prema Goodman i Moradi, 2008). Negativni stavovi i ponašanje prema homoseksualcima mogu imati vrlo negativne posljedice za opću i socijalnu dobrobit, te kvalitetu interpersonalnih odnosa lezbijka i gejeva (npr. Diaz i sur., 2001; DiPlaicido, 1998; Franklin, 2000; Hershberger i D'Augelli, 1995 i dr.; prema Goodman i Morandi, 2008).

Iz navedenih razloga stavovi prema homoseksualcima su dosta istraživana tema unutar socijalne, te kliničke i savjetodavne psihologije, a kao mogući korelati tih stavova ispitivane su različite varijable. Neke od tih varijabli su: socijalna dominacija, autoritarnost, esencijalna uvjerenja o homoseksualnosti, ambivalentni stavovi prema muškarcima i ženama i sl.

Prema istraživanjima unutar savjetodavne psihologije negativni stavovi heteroseksualaca prema pripadnicima seksualnih manjina odražavaju njihovo usvajanje socijalne hijerarhije koja favorizira heteroseksualce i ideologiju tradicionalnih rodni uloga (Robinson i Howard-Hamilton, 2000; Worthington i sur., 2005; prema Goodman i Morandi, 2008).

Pojmom rodne uloge obuhvaćena su kulturološki i socijalno propisana ponašanja koja su dodijeljena muškarcima i ženama, a isključivo su utemeljena na rodni razlikama (Bartley i sur., 1991., prema Bartolac i sur., 2011). Stavovi prema rodni ulogama odnose se na vjerovanja koja ljudi imaju o primjerenim ulogama i obavezama žena i muškaraca (Frieze i sur., 2003., prema Bartolac i sur., 2011). U ovom smislu razlikujemo tradicionalne i egalitarne stavove prema rodni ulogama. Pojedinci koji posjeduju tradicionalne stavove prema rodni ulogama vjeruju da se žene trebaju pridržavati tradicionalnih normi ženskih rodni uloga, a muškarci tradicionalnih normi muških rodni uloga (Whitley, 2001). Tradicionalni stavovi podrazumijevaju velike razlike u vrsti posla koji trebaju obavljati muškarci i žene, dok osobe s egalitarnim stavovima prema rodni ulogama smatraju da ne treba postojati podjela na muške i ženske poslove (Mihić i Filipović, 2012).

Kite i Whitley (1998, prema Whitley 2001) predložili su postavku prema kojoj je jedna od temeljnih poveznica negativnih stavova prema homoseksualcima tzv. sustav vjerovanja o rodni ulogama. Ovaj sustav definiraju kao sklop vjerovanja i mišljenja o muškarcima i ženama, stavova prema prikladni ulogama muškaraca i žena, i percepciju onih osoba koje narušavaju tradicionalni sustav vjerovanja o ulogama muškaraca i žena među koje, prema njihovoj pretpostavci, pripadaju gejevi i lezbijke. Istraživanja stavova prema rodni ulogama pokazuju da se doživljavanje drugih osoba temelji na pretpostavci da ono što nije žensko je muško i obrnuto. Ljudi očekuju da se drugi uklapaju u relativno stabilne kategorije rodni uloga, osobina i fizičkih atributa, vjerujući da ako je osoba feminina ili maskulina u jednom aspektu ponašanja, onda je jednako tako feminina ili maskulina u drugim aspektima ponašanja (Kite i Whitley, 1998; prema Whitley, 2001). U prilog postavkama da je sustav vjerovanja o rodni ulogama povezan s percepcijom homoseksualaca idu rezultati nekih istraživanja, koja pokazuju da se muškarce koji pokazuju *ženske* osobine i fizičke attribute prosuđuje kao gejeve, a žene koje pokazuju *muške* osobine i attribute prosuđuje kao lezbijke (McCreary, 1994; prema Whitley 2001). Prema teoriji Kite i Whitleya negativni stavovi heteroseksualaca prema homoseksualcima povezani su s činjenicom da njihovo ponašanje, osobine ličnosti i fizički atributi narušavaju tradicionalni sustav vjerovanja, jer odgovaraju ponašanju, atributima i osobinama suprotnog spola (Whitley, 2001). Drugim riječima, heteroseksualne osobe doživljavaju lezbijke više maskulinima nego što nalažu tradicionalne rodne uloge, dok se

gejevi doživljavaju više femininima, te takav doživljaj dovodi do negativnog stava prema njima (Kite i Deaux, 1987; Madon, 1997; prema Goodman i Morandi, 2008). U kontekstu povezanosti stavova prema rodnim ulogama i stavova prema homoseksualcima istraživanja pokazuju da osobe s tradicionalnijim stavovima prema rodnim ulogama imaju negativnije stavove prema homoseksualnim osobama (Whitley i Aegisdottir, 2000, Kite i Whitley, 1996; Kite i Whitley, 1998, prema Whitley i Aegisdottir, 2000; Whitley, 2001; Kerns i Fine, 1994).

Kada je riječ o povezanosti sustava vjerovanja o rodnim ulogama i stavova prema homoseksualcima Thompson i Pleck (1995, prema Whitley 2001) naglašavaju razliku između koncepta stava o rodnim ulogama i tzv. osobne rodne uloge. Osobni koncept rodni uloga opisuju kao način na koji ljudi doživljavaju sebe u terminima rodni stereotipa, odnosno mjeru u kojoj osobe sebi pripisuju rodno stereotipne osobine.

Iako je do sada provedeno dosta istraživanja na temu povezanosti rodni uloga i stavova prema homoseksualnim osobama, u ovim istraživanjima nije bila zastupljena varijabla rodne identifikacije. Prema našim saznanjima, u dosadašnjim istraživanjima nije se nikada ispitalo kako su doživljavanje sebe u terminima roda, odnosno razina rodne identifikacije, uz tradicionalni ili egalitarni stav prema rodnim ulogama povezani sa stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije.

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Ovim istraživanjem željeli smo ispitati odnos stupnja rodne identifikacije, stavova prema rodnim ulogama i stavova prema lezbijkama i gejevima.

S obzirom na cilj istraživanja, formulirani su sljedeći problemi:

1. Ispitati rodne razlike u rodnoj identifikaciji, stavovima prema rodnim ulogama i stavovima prema gej i lezbijskoj populaciji

Hipoteza 1. Ne očekuje se značajna razlika u stupnju rodne identifikacije između muškaraca i žena

Hipoteza 2. Muškarci imaju tradicionalnije stavove prema rodnim ulogama od žena.

Hipoteza 3. Muškarci će u prosjeku imati negativnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije od žena. Također, pretpostavili smo kako će sudionice imati

jednako pozitivne odnosno negativne stavove prema gejevima i lezbijkama, dok će muški sudionici imati negativnije stavove prema gejevima nego prema lezbijkama.

2. Ispitati povezanost stavova prema rodnim ulogama, rodne identifikacije i stavova prema gej i lezbijskoj populaciji kod muškaraca i žena.

Hipoteza 4. Pretpostavili smo da će negativniji stavovi prema gejevima i lezbijkama biti povezani s tradicionalnijim stavovima prema rodnim ulogama te većim stupnjem rodne identifikacije.

Hipoteza 5. Očekujemo značajnu povezanost rodne identifikacije i stava prema rodnim ulogama.

3. Ispitati mogućnost predviđanja stavova prema lezbijkama i gejevima na temelju socio-demografskih obilježja, rodne identifikacije i stavova prema rodnim ulogama.

Hipoteza 6. Pretpostavili smo da će muškarci, stariji sudionici, osobe nižeg stupnja obrazovanja koje žive u manjim mjestima, te kojima je vjera važnija u životu i desnog su političkog opredjeljenja imati negativnije stavove prema lezbijkama i gejevima. Također, pretpostavili smo da će rodna identifikacija i stav prema rodnim ulogama imati značajan dodatni doprinos u objašnjavanju varijance stavova prema lezbijkama i gejevima, povrh socio-demografskih obilježja.

METODOLOGIJA

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 1167 sudionika. Veći dio uzorka čine žene, točnije njih 831, nasuprot 336 muškaraca. Unatoč tome što 71% uzorka čine žene ovaj nesrazmjer nije predstavljao prepreku u testiranju rodnih razlika, budući da je uzorak sudionika dovoljno velik da njegovi efekti ne budu izraženi. Prosječna starost sudionika je 33 godine, a najveći broj sudionika (44.6%) kreće se u dobnom rasponu od 15 do 30 godina. Po obrazovnoj strukturi, najveći broj sudionika ima visoku stručnu spremu (56.1%), zatim slijedi srednja stručna sprema (20.3%), te poslijediplomski studij/specijalizacija (15.8%). Manji broj sudionika posjeduje višu stručnu spremu (7.5%), dok je najmanji broj onih koji posjeduju

nižu stručnu spremu (0.3%). Što se tiče radne aktivnosti, u istraživanju je najviše sudjelovalo zaposlenih osoba. Uzorak sudionika predstavlja više ili visoko obrazovani, mlađi dio naše populacije.¹

Mjerni instrumenti

Stav prema rodnim ulogama

Za ispitivanje stavova prema rodnim ulogama primijenjena je Skala stavova o jednakosti rodni uloga, koja je nastala 2011. godine za potrebe istraživanja *Uloga iskustva rodno neravnopravnog tretmana u obitelji u percepciji, stavovima i sklonosti rodnoj diskriminaciji* (Kamenov, Huić, Jugović, 2011). Skala sadržava 23 čestice Likertova tipa od 5 stupnjeva. 14 tvrdnji u skali je formulirano tako da slaganje s njima ukazuje na zalaganje za tradicionalnu podjelu rodni uloga koja favorizira muški rod (primjer tvrdnje glasi: *Najvažnije odluke za obitelj treba donijeti muškarac.*), dok je 9 tvrdnji formulirano tako da ukazuje na egalitarne stavove o rodnim ulogama (primjer tvrdnje glasi: *Muš i žena trebaju potpuno ravnopravno dijeliti kućanske poslove.*). Pri računanju ukupnog rezultata „tradicionalne“ tvrdnje se obrnuto boduju, tako da veći ukupni rezultat na ovoj skali ukazuje na egalitarniji stav prema rodnim ulogama. Skala ima jednofaktorsku strukturu, a koeficijent pouzdanosti u ovom istraživanju iznosi $\alpha=.92$.

Rodna identifikacija

Rodna identifikacija se u dosadašnjim istraživanjima ispitivala isključivo preko rodni uloga, odnosno pomoću skala koje ispituju tzv. osobni koncept rodni uloga. Za ispitivanje ovog koncepta korištene su skale kao što je *PAQ – Personal Attributes Questionnaire* (Spence, Helmreich i Stapp, 1975; prema Whitley, 2001). Međutim, ovakvi i slični upitnici ispituju u kojoj mjeri osoba smatra da posjeduje određene osobine koje stereotipno odgovaraju muškoj ili ženskoj rodnoj ulozi. Kako se i stereotipi mijenjaju i ovise o kulturi i društveno-povijesnom kontekstu, smatrali smo prikladnijim ispitati identifikaciju s vlastitom grupom (rodom) kako se to obično radi u socijalno-psihološkim istraživanjima koja se bave grupnim identitetom. Za potrebe ovog istraživanja formirana je skala koja ispituje koliko se

¹ Tablični prikaz kategorija odgovora nalazi se pod sekcijom „prilozi“

osoba identificira s vlastitim rodom, te koliko joj je identifikacija s rodom važna za sliku o sebi.

Skala rodne identifikacije formirana je posebno za muškarce, a posebno za žene, te se sastoji od 6 čestica.

Četiri čestice preuzete su iz Skale socijalnog identiteta (Dosje i sur., 1995), koja ispituje stupanj identifikacije s pripadajućom grupom. Primjer tvrdnje glasi: *Drago mi je što sam muškarac*.

Dvije čestice preuzete su iz Skale kolektivnog samopoštovanja- CSES (Luhtanen i Crocker, 1992 prema Jelić, 2009), koja mjeri razinu socijalnog identiteta temeljenu na članstvu u zadanoj grupi. Primjer tvrdnje glasi: *Sve u svemu, to što sam muškarac mi je važno za moju sliku o sebi*. Način odgovaranja na skali rodne identifikacije podrazumijevao je da sudionik na šest ponuđenih čestica izrazi stupanj slaganja na ljestvici od 1 do 5. Veći rezultat na ovoj skali znači veći stupanj rodne identifikacije.

U ovom istraživanju skala rodne identifikacije pokazuje pouzdanost od $\alpha=.76$ kod žena, i $\alpha=.75$ kod muškaraca.

Stav prema lezbijkama i gejevima

Stavovi prema lezbijkama i gejevima ispitani su pomoću Herekove ATLG skale – *Attitudes Toward Lesbians and Gay Men Scale*. Skala je namijenjena ispitivanju stavova heteroseksualaca prema homoseksualcima, i u originalnoj verziji sadržava 20 čestica - 10 čestica koje mjere stavove prema gejevima (ATG subskala) i 10 čestica koje mjere stavove prema lezbijkama (ATL subskala). U ovom istraživanju primijenjene su ATG i ATL skale, koje sadržavaju po 5 čestica. Herekova skala stavova prema gejevima i lezbijkama je skala Likertova tipa s 5 ili 7 stupnjeva koji idu od *izrazito se ne slažem sa tvrdnjom* do *izrazito se slažem sa tvrdnjom*. U ovom istraživanju koristila se skala s 5 stupnjeva. Primjer tvrdnje za skalu stavova prema gejevima glasi: *Seksualni odnos između dva muškarca je jednostavno pogrešan*, a primjer tvrdnje za skalu stavova prema lezbijkama: *Seksualni odnos između dvije žene je jednostavno pogrešan*. Skala je u dosadašnjim istraživanjima pokazala zadovoljavajući stupanj pouzdanosti – na većini uzoraka, koje čine studenti, pokazuje se visok stupanj unutarnje pouzdanosti $\alpha >.80$ (za skale s 5 čestica), kao i pouzdanosti pri ponovljenim mjerenjima $rs >.80$. U ovom istraživanju, za ATG skalu pouzdanost iznosi $\alpha=.89$, a za ATL skalu $\alpha=.88$.

Socio-demografske karakteristike

Od socio-socdemografskih karakteristika, u ovom istraživanju, ispitane su: dob, stupanj obrazovanja, radna aktivnost, bračni status, broj djece, socioekonomski status, veličina mjesta trenutnog prebivališta, veličina mjesta prebivališta u odrastanju, važnost vjere u životu te političko opredjeljenje. Socioekonomski status se ispitivao osobnom procjenom vlastitog kućanstva u općim uvjetima života u Hrvatskoj. Odgovori na ovo pitanje kreću se od „znatno viši od prosjeka“ do „znatno niži od prosjeka“. Važnost vjere se ispitivala procjenom na skali 1-7, a političko opredjeljenje na skali 0-10 gdje se odgovor 0 odnosi na „lijevo“, 5 se odnosi na „centar“, a odgovor 10 se odnosi na „desno“.

Postupak

Ispitivanje je provedeno putem *online* upitnika, tijekom proljeća 2014. godine. U uputi, koju je sadržavao upitnik, sudionicima je naglašeno da je ispitivanje anonimno, te da će rezultati biti korišteni isključivo u znanstvene svrhe. Također, rečeno je da ne postoje točni i netočni odgovori, te su sudionici zamoljeni odgovarati iskreno i dati odgovor na sva pitanja. Popunjavanje upitnika trajalo je oko 20 minuta.

REZULTATI

Prvi problem istraživanja bio je ispitati rodne razlike u stavovima prema gej i lezbijskoj populaciji, rodnoj identifikaciji i stavovima prema rodnim ulogama. U sljedećoj tablici prikazane su deskriptivne vrijednosti rodne identifikacije muškaraca i žena, stavova prema rodnim ulogama, te stavova prema lezbijkama i gejevima, kao i značajnost razlika između ovih vrijednosti kod muškaraca i žena.

Tablica 1

Deskriptivna statistika za skale rodne identifikacije, stavova prema rodnim ulogama, te stavova prema gejevima i lezbijkama.

Skale	Muškarci		Žene		<i>t</i> -test	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
Rodna identifikacija	3.54	0.66	3.83	0.64	-6.91	.001*

**

Stav prema rodnim ulogama	4.31	0.67	4.7	0.38	-11.67	.001* ***
Stav prema gejevima	3.38	1.34	3.86	1.17	-6.04	.001* ***
Stav prema lezbijkama	3.71	1.21	3.91	1.15	-2.66	.001*

* $p < 0.01$

Ako promotrimo prosječne vrijednosti stavova prema lezbijkama i stavova prema gejevima u tablici 1., možemo primijetiti da one prelaze srednju vrijednost skale (stavovi su ispitani na skali od 1 do 5 gdje veći broj znači pozitivniji stav) kod muškaraca kao i kod žena. Na osnovi ovih rezultata možemo zaključiti da sudionici u ovom istraživanju pokazuju blago pozitivne stavove prema gejevima i lezbijkama.

Iz deskriptivnih podataka vidljivo je, također, da su prosječne vrijednosti stavova prema gejevima i stavova prema lezbijkama niže kod muškaraca, nego kod žena. Testiranjem značajnosti razlika između stavova muškaraca i žena utvrđeno je da je razlika statistički značajna kod stavova prema gejevima ($t = -6.043$, $p < 0.01$, $d = -0.382$), kao i kod stavova prema lezbijkama ($t = -2.66$, $p < 0.01$, $d = -0.17$). Veličina učinka je umjereno niska za stavove prema gejevima i izrazito niska za stavove prema lezbijkama - dobiveni rezultati su u skladu s pretpostavkom da će muškarci, u prosjeku, imati negativnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije od žena.

U Tablici 1 vidljivo je, također, da su prosječne vrijednosti stavova muškaraca i žena prema gejevima niže od vrijednosti njihovih stavova prema lezbijkama. Kako bi se utvrdila značajnost ovih razlika provedena su dva t-testa a rezultati su prikazani u Tablici 2.

Tablica 2

Prikaz rezultata t-testa u ispitivanju razlika u stavovima prema gejevima i lezbijkama kod muškaraca i žena.

	Stav prema gejevima		Stav prema lezbijkama		<i>t</i> -test	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
muškarci	3.38	1.34	3.71	1.21	-9.14	.001*
žene	3.86	1.17	3.91	1.15	-3.44	.001*

* $p < 0.01$

U Tablici 2 vidljivo je da je razlika između stavova prema gejevima i stavova prema lezbijkama značajna kod muškaraca ($t = -9.144$, $p < 0.01$, $d = -0.254$), kao i kod žena ($t = -3.44$, $p < 0.01$, $d = -0.04$). Dobivene razlike idu u smjeru izražavanja negativnijih stavova prema gejevima, nego prema lezbijkama i od strane muškaraca i od strane žena. Iako je razlika između aritmetičkih sredina stavova prema gejevima i prema lezbijkama značajna i kod muškaraca i kod žena, valja naglasiti da je veličina učinka mala u oba slučaja, te mnogo manja na uzorku žena nego na uzorku muškaraca. Dobiveni nalazi djelomično su u skladu s hipotezom, budući da je potvrđeno da muškarci pokazuju značajno negativnije stavove prema gejevima nego prema lezbijkama. Međutim, odbačena je pretpostavka da žene pokazuju jednako pozitivne, odnosno negativne, stavove prema gejevima i lezbijkama, jer rezultati sugeriraju da i žene imaju značajno negativnije stavove prema gejevima nego prema lezbijkama. No, s obzirom da je veličina učinka na uzorku žena vrlo mala, možemo zaključiti da je dobivena razlika vjerojatno značajna samo zbog velikog broja sudionika u istraživanju.

U prvoj hipotezi je pretpostavljeno da nema značajne razlike između muškaraca i žena s obzirom na stupanj rodne identifikacije. Ova pretpostavka nije se pokazala točnom. Tablica 1, pokazuje da je razlika između rodne identifikacije muškaraca i žena značajna i umjereno velika ($t = -6.906$, $p < 0.01$, $d = -0.448$) – i to u smjeru izraženije rodne identifikacije žena nego muškaraca.

Drugom hipotezom pretpostavljeno je da muškarci imaju tradicionalnije stavove prema rodnim ulogama od žena. Ova hipoteza je potvrđena, što je vidljivo u tablici 1. Razlika između stavova prema rodnim ulogama muškaraca i žena je značajna, a veličina učinka je velika ($t = -11.671$, $p < 0.01$, $d = -0.901$). Niže rezultate postižu muškarci, što znači da su njihovi stavovi tradicionalniji, međutim važno je napomenuti da su prosječni stavovi i muškaraca i žena u ovom istraživanju iznad srednje vrijednosti skale tj. u većoj mjeri egalitarni nego tradicionalni.

Drugi problem istraživanja bio je ispitati povezanost stavova prema rodnim ulogama, rodne identifikacije i stavova prema gej i lezbijskoj populaciji kod muškaraca i žena. U sljedećoj tablici prikazane su dobivene korelacije između navedenih varijabli;

Tablica 3

Prikaz korelacija između stavova prema gejevima, stavova prema lezbijkama, stavova prema rodnim ulogama, te rodne identifikacije.

Rezultati muškaraca prikazani su iznad, a rezultati žena ispod dijagonale

	Stav prema gejevima	Stav prema lezbijkama	Stav prema rodnim ulogama	Rodna identifikacija
Stav prema gejevima	-	,886**	,621**	-,316**
Stav prema lezbijkama	,932**	-	,543**	-,290**
Stav prema rodnim ulogama	,576**	,580**	-	-,304**
Rodna identifikacija	-,030	-,040	-,053	-

** $p = .01$; * $p = .05$

U četvrtoj hipotezi, pretpostavljeno je da će negativniji stavovi prema gejevima i lezbijkama biti povezani s tradicionalnijim stavovima prema rodnim ulogama te većim stupnjem rodne identifikacije. U tablici 3, vidljivo je da su stavovi prema gejevima i lezbijkama značajno i pozitivno povezani sa stavovima prema rodnim ulogama kod muškaraca kao i kod žena. Dobivene korelacije su umjereno visoke. Ispitana je i značajnost razlike između ovih korelacija kod muškaraca i žena, izračunavanjem Fisherovog z koeficijenta. Nije utvrđena značajna razlika za koeficijente povezanosti stavova prema rodnim ulogama i stavova prema gejevima između muškaraca i žena ($z = 1.08$, $p > 0.05$), kao ni za koeficijente povezanosti stavova prema rodnim ulogama i stavova prema lezbijkama između muškaraca i žena ($z = -0.83$, $p > 0.05$).

U tablici 3, vidljivo je, također, da je korelacija između rodne identifikacije i stavova prema gejevima i lezbijkama značajna kod muškaraca, no ne i kod žena, a isto vrijedi i za korelaciju stavova prema rodnim ulogama i stupnja rodne identifikacije. Korelacije između

rodne identifikacije i stavova prema gejevima i lezbijkama, te rodne identifikacije i stavova prema rodnim ulogama kod muškaraca su relativno niske i negativne. Dobivenim rezultatima djelomično su potvrđene četvrta i peta hipoteza.

Također se pokazalo da su stav prema gejevima i stav prema lezbijkama u našem istraživanju visoko povezani.

Kako bismo dobili odgovor na treći problem, koji se odnosi na ispitivanje uloge rodne identifikacije i stavova prema rodnim ulogama, te socio-demografskih karakteristika u predviđanju stavova prema lezbijkama i gejevima, provedene su dvije hijerarhijske regresijske analize za dvije kriterijske varijable – stavove prema lezbijkama i stavove prema gejevima. Prediktori su uvedeni u dva koraka. U prvom koraku ispitano je koliki postotak varijance stavova prema gejevima i lezbijkama objašnjavaju neke socio-demografske karakteristike, dok je u drugom koraku ispitano koliko povećanje postotka objašnjene varijance kriterija donosi uključivanje stupnja rodne identifikacije i stavova prema rodnim ulogama u model. Dobiveni rezultati nalaze se u tablicama 4 i 5. ²

Tablica 4

Prikaz hijerarhijske regresijske analiza za kriterijsku varijablu stavova prema lezbijkama.

	1.korak	2.korak
Prediktori:	β	β
Spol	0,086**	-0,006
Dob	-0,038	-0,048
Stupanj obrazovanja	0,067**	0,050**
Procjena standarda	-0,026	-0,015
Trenutno prebivalište	-0,011	-0,004
Važnost vjere	-0,399**	-0,336**
Političko opredjeljenje	-0,407**	-0,319**
Stav prema rodnim ulogama		0,296**
Stupanj rodne identifikacije		-0,004
Kriterij:		$\Delta R^2=0,059^{**}$
Stav prema lezbijkama	$R^2=0,513^{**}$	$R^2=0,572^{**}$
*=.05 **=.01		

² Prije provođenja hijerarhijskih regresijskih analiza izračunati su koeficijenti korelacije za sve uvrštene varijable a rezultati su prikazani pod sekcijom „prilozi“

U prvom koraku hijerarhijske regresijske analize pomoću sociodemografskih varijabli objašnjeno je 51.3% varijance kriterija stavova prema lezbijkama. Najznačajnijim prediktorima pokazuju se spol, stupanj obrazovanja, važnost vjere i političko opredjeljenje. Ovo znači da muškarci koji su nižeg stupnja obrazovanja, kojima je vjera važnija u životu i koji su desnog političkog opredjeljenja pokazuju negativnije stavove prema lezbijkama. U drugom koraku, uvođenjem prediktora stavova prema rodnim ulogama i stupnja rodne identifikacije, varijabla spol prestaje biti značajan prediktor, dok ostale varijable koje su se pokazale značajnim prediktorima u prvom koraku ne gube značajnost. Uvođenje varijabli stavova prema rodnim ulogama i stupnja rodne identifikacije dovodi do 5.9 %-tnog povećanja objašnjene varijance kriterija, što upućuje na inkrementalnu valjanost varijable stavova prema rodnim ulogama u predviđanju stavova prema lezbijkama uz prethodno ispitane socio-demografske karakteristike.

Tablica 5
Prikaz hijerarhijske regresijska analiza za kriterijsku varijablu stavova prema gejevima.

	1. Korak	2. korak	
Prediktori:	β	β	
Spol	0,181**	0,076**	*=.05 **=.01
Dob	-0,055*	-0,066**	
Stupanj obrazovanja	0,092**	0,073**	Kod kriterijske varijable stavova prema gejevima, u prvom koraku hijerarhijske regresijske analize objašnjeno je 52.4% varijance kriterija. Najznačajnijim prediktorima pokazuju se spol, dob, stupanj obrazovanja, procjena standarda kućanstva, važnost vjere i političko opredjeljenje. Ovo znači
Procjena standarda	-0,063**	-0,050*	
Trenutno prebivalište	0,005	0,012	
Važnost vjere	-0,391**	-0,316**	
Političko opredjeljenje	-0,393**	-0,290**	
Stav prema rodnim ulogama		0,343**	
Stupanj rodne identifikacije		-0,018	
Kriterij:		$\Delta R^2=0,08^{**}$	
Stav prema gejevima	$R^2=0,524^{**}$	$R^2=0,604^{**}$	

da stariji muškarci, nižeg stupnja obrazovanja, koji procjenjuju vlastiti standard kućanstva nižim od prosjeka, kojima je vjera važnija u životu i koji su desnog političkog opredjeljenja pokazuju negativnije stavove prema gejevima. U drugom koraku, uvođenjem prediktora stavova prema rodnim ulogama i stupnja rodne identifikacije, varijable značajne u prvom koraku ne gube značajnost. Uvođenje novih varijabli u drugom koraku dovodi do 8 %-tnog povećanja objašnjene varijance kriterija stavova prema gejevima, što upućuje na

inkrementalnu valjanost varijable stavova prema rodnim ulogama u predviđanju stavova prema gejevima uz ispitane socio-demografske karakteristike.

RASPRAVA

Glavni cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos stupnja rodne identifikacije, stavova prema rodnim ulogama i stavova prema gejevima i lezbijkama. Kao prvi problem istraživanja ispitali smo rodne razlike u svim navedenim konstruktima. Rezultati pokazuju da žene u ovom istraživanju imaju umjereno pozitivnije stavove prema gejevima i blago pozitivnije stavove prema lezbijkama od muškaraca, što je u skladu s pretpostavljenim, ali i s dosadašnjim istraživanjima. Herek (1988) navodi da, kada je riječ o istraživanjima stavova heteroseksualnih osoba prema homoseksualnim osobama, jedan od najkonzistentnijih nalaza je upravo taj da heteroseksualni muškarci u prosjeku pokazuju negativnije stavove prema gejevima i lezbijkama nego heteroseksualne žene (Brown i Amoroso, 1975; Glassner i Owen 1976; Gurwitz i Marcus, 1978; Hansen, 1982; Kite, 1984; Laner i Laner, 1979; Millham i sur., 1976; Minnigerode, 1976; Steffensmeier i Steffensmeier, 1974; Storms, 1978; Weis i Dain, 1979; prema Herek, 1988). Negativniji stavovi heteroseksualnih muškaraca prema homoseksualcima već su se pokazali i u istraživanjima na hrvatskoj populaciji (Parmač, 2005; Tomić i Čepulić, 2013).

Iako se kod istraživanja stavova prema homoseksualcima vrlo često dobivaju rodne razlike, odnosno pozitivniji stavovi od strane žena, malo je bilo pokušaja objašnjenja tih razlika. Jedno od ponuđenih objašnjenja ovih rodni razlika u stavovima prema gejevima i lezbijkama bilo je ono koje su predložili Kerns i Fine (1994). Navedeni autori su pretpostavili da je povezanost roda i negativnih stavova prema gejevima i lezbijkama posredovana varijablom stavova prema rodnim ulogama, što se u njihovom istraživanju i pokazalo točnim. Drugim riječima, muškarci imaju negativnije stavove prema gejevima i lezbijkama jer imaju tradicionalnije stavove prema rodnim ulogama.

S druge strane u istraživanjima se često pokazuju i razlike kada je riječ o objektu stava. Ispitivanja pokazuju da muški sudionici redovito izvještavaju o negativnijim stavovima prema gejevima nego prema lezbijkama, dok kod žena ta razlika nije izražena (Herek i Glunt, 1993; Glant, 1998; Herek, 2000; prema Parmač, 2005). I u dosadašnjim istraživanjima na Hrvatskoj populaciji pokazalo se da muškarci pokazuju negativnije stavove prema gejevima nego prema lezbijkama, dok žene pokazuju jednako pozitivne stavove prema gejevima i lezbijkama (Parmač, 2005; Mušica i suradnici, 2013). Međutim, u ovom istraživanju pokazalo se da i

muškarci i žene pokazuju negativnije stavove prema gejevima nego prema lezbijkama. Iako je ta razlika nešto izraženija kod muškaraca, ona je značajna i kod žena, što nije u skladu s većinom dosadašnjih istraživanja. Ipak mora se napomenuti da je kod muškaraca veličina učinka mala, a kod žena ona je izrazito mala, te je moguće da su se razlike u stavovima s obzirom na objekt stava pokazale i na uzorku žena upravo zbog činjenice da one čine 71% datog uzorka, te da bi rezultati bili drugačiji na uzorku sudionika koji je više srazmjern s obzirom na rod. Kao faktor koji je mogao utjecati na dobivene rezultate mora se razmotriti i vrijeme prikupljanja podataka za istraživanje. Naime samo nekoliko mjeseci prije početka prikupljanja podataka u Republici Hrvatskoj održan je referendum na kojem se izglasalo da se u Ustav Republike Hrvatske unese odredba po kojoj je brak životna zajednica žene i muškarca, te je tema prava homoseksualaca u Hrvatskoj ostala još uvijek aktualna. Ovo pretpostavlja veliku zastupljenost homoseksualaca u medijima. Budući da su stavovi prema gejevima općenito negativniji nego stavovi prema lezbijkama, može se pretpostaviti da je njihova medijska prisutnost bila veća, te da je mogla utjecati na dobivene razlike u stavovima kada je riječ o objektu stava.

Ispitivanje stavova prema rodnim ulogama pokazuje da, u ovom istraživanju, muškarci imaju tradicionalnije stavove prema rodnim ulogama od žena. Uobičajeno je da, kada je riječ o stavovima prema rodnim ulogama, žene pokazuju egalitarnije stavove, tj. zastupaju mišljenje da bi žene i muškarci trebali biti ravnopravni u raspodjeli poslova, u odnosima i sl. Drugim riječima, protive se tradicionalnom uređenju rodnih uloga, prema kojem se uloga žene poistovjećuje s aktivnostima održavanja kućanstva i skrbi za obitelj, dok se uloga muškarca definira kroz produktivnost izvan kuće, financijski doprinos i socijalni status. Ovakvi nalazi su se već pokazali i na hrvatskoj populaciji; primjerice Bartolac i sur. (2011) su u istraživanju rodnih razlika u obiteljskim ulogama, zadovoljstvu i doživljaju pravednosti s obzirom na tradicionalnost stava utvrdile da žene zastupaju stavove prema kojima bi trebala postojati veća ravnopravnost u rodnim ulogama. Ovakav nalaz potvrđen je i u prethodnim istraživanjima s većim skupinama hrvatskih građana (Jugović, 2004; Brajdić-Vuković i sur., 2007; Kamenov i Jugović, 2009; prema Brtolac i sur., 2011), kao i u studijama sa studentima izvan Hrvatske (Frieze i sur., 2003; Bryant, 2003; prema Bartolac i sur., 2011), te meta-analizama istraživanja izvan Hrvatske (Twenge, 1997; Coltrane, 2000; prema Bartolac i sur., 2011). Kerns i Fine (1994) navode da djeca i adolescenti razvijaju stavove prema rodnim ulogama pod utjecajem socijalizacije kojoj su izloženi od strane roditelja i drugih značajnih osoba iz okoline. Prema njihovoj pretpostavci muškarci usvajaju tradicionalnije stavove prema rodnim ulogama jer su pod jačim socijalizacijskim utjecajem nego žene i jer

tradicionalni poredak pretpostavlja veću moć i privilegije koji se vežu uz mušku rodnu ulogu nego uz žensku. Stavovi prema rodnim ulogama su pokazali značajnu pozitivnu povezanost sa stavovima prema gejevima i lezbijkama kako kod muškaraca, tako i kod žena, što znači da muškarci i žene koji imaju egalitarnije stavove prema rodnim ulogama imaju i pozitivnije stavove prema gejevima i lezbijkama.

Kada je riječ o varijabli rodne identifikacije i njezinoj poveznici sa stavovima prema gejevima i lezbijkama, ovo istraživanje pokazuje da se žene više rodno identificiraju u odnosu na muškarce. Budući da se rodna identifikacija ispitala pomoću čestica preuzetih iz skala koje ispituju identifikaciju s pripadajućom grupom, te razinu socijalnog identiteta temeljenu na članstvu u grupi, može se reći da se žene više identificiraju sa zadanom grupom – drugim ženama. Ovo znači da je kod žena u većoj mjeri izražen doživljaj sličnosti i povezanosti s drugim ženama, te da je identifikacija s ženskom rodnom ulogom bitnija za stvaranje slike o sebi. Zanimljiv je nalaz da je stupanj rodne identifikacije povezan sa stavovima prema rodnim ulogama, te sa stavovima prema gejevima i lezbijkama samo kod muškaraca, dok kod žena nema značajnu povezanost niti sa stavovima prema rodnim ulogama, niti sa stavovima prema gejevima i lezbijkama. Moguće je objašnjenje da su ove tri varijable međusobno povezane samo kod muškaraca upravo zbog činjenice da su muškarci privrženiji tradicionalnom ustroju rodni uloga koji ih privilegira. Ovo znači da muškarci koji se više identificiraju s rodnom ulogom pokazuju i tradicionalnije stavove prema rodnim ulogama te imaju negativnije mišljenje prema onima koji taj tradicionalni ustroj rodni uloga narušavaju – gejevima i lezbijkama.

Teorija u koju se većina nalaza ovog istraživanja uklapa jest teorija generaliziranog sustava vjerovanja o rodu koju su konceptualizirali Kite i Whitley 1996. godine (Whitley i Ægisdóttir, 2000). Ovaj sustav definira se kao „*sklop vjerovanja i mišljenja o muškarcima i ženama i njihovim pretpostavljenim kvalitetama maskuliniteta i femininiteta*“ (Whitley i Ægisdóttir, 2000, str. 948). Ovom sustavu pripadaju i neki faktori kao što su stereotipi o muškarcima i ženama, stavovi o prikladnim ulogama za muškarce i žene i percepcija onih koji narušavaju tradicionalni obrazac rodni uloga, što uključuje gejeve i lezbijke. Navedeni istraživači su pretpostavili da je jedan od uzroka negativnih stavova prema homoseksualcima upravo činjenica da su oni ti koji, zbog svojih fizičkih atributa te ponašanja i osobina ličnosti koje odgovaraju suprotnom spolu, narušavaju tradicionalni sustav vjerovanja o rodu i rodnim ulogama. Mogući razlog negativnijih stavova prema gejevima nego prema lezbijkama, te negativnijih stavova prema homoseksualcima od strane muškaraca heteroseksualaca nego od strane žena heteroseksualne orijentacije, jest taj da tradicionalni sustav rodni uloga

privilegira muškarce, budući da on predlaže veću moć i društveni položaj vezan za mušku nego za žensku rodnu ulogu. Stoga ne čudi činjenica da muškarci imaju negativnije stavove prema gejevima i lezbijkama, te da su stavovi prema gejevima redovito negativniji od stavova prema lezbijkama, jer su gejevi ti koji predstavljaju prijetnju tradicionalnoj hijerarhiji u rodnim ulogama. Međutim u prilog ovoj teoriji ne ide činjenica da i žene, kao i muškarci, pokazuju negativnije stavove prema gejevima, što se u ovom istraživanju pokazalo, za razliku od dosadašnjih istraživanja na hrvatskoj populaciji. No, ako promotrimo rezultate žena na skalama stavova prema gejevima i lezbijkama u ovom istraživanju, možemo primijetiti da u oba slučaja oni iznose gotovo 4. Stoga, iako je utvrđena značajna razlika između stavova žena prema gejevima i lezbijkama, mora se napomenuti da žene ipak pokazuju dosta pozitivne stavove i prema gejevima i prema lezbijkama, dok je kod muškaraca ta razlika više izražena.

Zaključno, provođenje dvije hijerarhijske regresijske analize za kriterijske varijable stavova prema gejevima i stavova prema lezbijkama pokazalo je da su najbolji prediktori stavova prema gejevima spol, dob, stupanj obrazovanja, procjena standarda kućanstva, važnost vjere, političko opredjeljenje, te stav prema rodnim ulogama. Kada je riječ o stavovima prema lezbijkama najboljim prediktorima pokazali su se spol, stupanj obrazovanja, važnost vjere, političko opredjeljenje i stav prema rodnim ulogama.

METODOLOŠKI NEDOSTACI I PREPORUKE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

Najveće ograničenje ovog istraživanja odnosi se na uzorak sudionika. Kao što je već navedeno ovaj uzorak predstavlja mlađi, više ili visoko obrazovani dio populacije. Osim toga, više od 60% sudionika ovog istraživanja živi u velikim gradovima. Iz ovoga proizlazi pitanje bismo li dobili drugačije rezultate na drugačijem uzorku sudionika, budući da su dosadašnja istraživanja konzistentno pokazivala da su osobe koje imaju negativne stavove prema homoseksualcima primarno starije osobe muškog spola, nižeg stupnja obrazovanja, koje žive u manjim sredinama (Herek, 1994; Herek i Glunt, 1993; prema Tomić i Čepulić, 2013). Stoga bismo i u ovom istraživanju očekivali manje pozitivne stavove prema homoseksualcima od strane manje obrazovanih, starijih sudionika, koji žive u manjim sredinama.

Drugo ograničenje je ono koje se vrlo često veže za istraživanja ovog tipa, a to je mogućnost socijalno poželjnog odgovaranja. Činjenica da je istraživanje potpuno anonimno

ne osigurava nam zaključak da se sudionici, namjernim ili nenamjernim iskrivljavanjem odgovora, nisu htjeli prikazati u pozitivnijem, odnosno tolerantnijem i permisivnijem svjetlu.

Kako bismo dobivene rezultate mogli generalizirati na našu populaciju potrebno je u budućim istraživanjima proširiti i približiti uzorak sudionika stvarnom stanju u populaciji s obzirom na dob, stupanj obrazovanja, veličinu prebivališta i druge karakteristike koje su mogle utjecati na konačne rezultate.

ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem nastojali smo odgovoriti na tri pitanja. Postoje li rodne razlike u stavovima prema gej i lezbijskoj populaciji, stavovima prema rodnim ulogama i u rodnoj identifikaciji; postoji li povezanost stavova prema rodnim ulogama, rodne identifikacije i stavova prema gejevima i lezbijkama; koja je uloga rodne identifikacije i stavova prema rodnim ulogama, te nekih socio-demografskih obilježja u predviđanju stavova prema gejevima i lezbijkama. Dobiveni su sljedeći rezultati:

1. Muškarci pokazuju značajno negativnije stavove prema gejevima i lezbijkama od žena. Nadalje, i muškarci i žene pokazuju značajno negativnije stavove prema gejevima nego prema lezbijkama.
2. Žene pokazuju veći stupanj rodne identifikacije, te egalitarnije stavove prema rodnim ulogama od muškaraca.
3. Utvrđena je statistički značajna pozitivna povezanost stavova prema rodnim ulogama sa stavovima prema lezbijkama, te stavovima prema gejevima kod muškaraca, kao i kod žena.
4. Utvrđena je statistički značajna negativna povezanost stupnja rodne identifikacije sa stavovima prema gejevima, kao i sa stavovima prema lezbijkama, te sa stavovima prema rodnim ulogama, kod muškaraca.
5. Najznačajnijim prediktorima za predviđanje stavova prema lezbijkama pokazuju se spol, stupanj obrazovanja, važnost vjere, političko opredjeljenje i stavovi prema rodnim ulogama, a ukupno je objašnjeno 57.2% varijance kriterija.
6. Najznačajnijim prediktorima za predviđanje stavova prema gejevima pokazuju se spol, dob, stupanj obrazovanja, procjena standarda kućanstva, važnost vjere, političko opredjeljenje i stavovi prema rodnim ulogama, a ukupno je objašnjeno 60.4% varijance kriterija.

REFERENCE

- Abelove, H.; Barale, M.A. i Halperin, D.M. (1993). *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York: Routledge.
- Abramson, P i Pinkerton, S. (1998). *O užitku: Razmišljanja o naravi ljudske spolnosti*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
- Aldrich, R. (2011). *Povijest gej i lezbijskog života i kulture*. Beograd: Sandorf; Red Box
- American Psychological Association. (2008). Answers to your questions: For a better understanding of sexual orientation and homosexuality. Washington, DC: Author.
[Retrieved from www.apa.org/topics/orientation.pdf
- Bailey, J.M. i Pillard, R.C. (1991). A Genetic Study of Male Sexual Orientation. *Archives of General Psychiatry*, 48, 1089-1096.
- Bartolac, A., Kamenov, Ž. i Petrak, O. (2011). Rodne razlike u obiteljskim ulogama, zadovoljstvu i doživljaju pravednosti s obzirom na tradicionalnost stava. *Revija za socijalnu politiku*, 2, 175-194.
- Benokratis, N. (2015). *Introduction to Sociology*. Boston: Cengage Learning.
- Bosanac, G. i Bjelić, N. (2002). Homoseksualnost. Preuzeto sa stranice: www.gay.hr/portal/opsirno-177.php
- Doosje, B., Ellemers, N. i Spears, R. (1995). Perceived Intragroup Variability as a Function of Group Status and Identification. *Journal of experimental social psychology*, 31, 410-436.
- Edward, E. (2002). *The Freud Encyclopedia: Theory Therapy and Culture*. New York: Routledge.
- Francoeur, R.T. i Noonan, R.J. (2001). *The International Encyclopedia of Sexuality*. New York, London: Continuum.
- Goodman, M.B. i Morandi, B. (2008). Attitudes and Behaviors Toward Lesbian and Gay Persons: Critical Correlates and Mediated Relations. *Journal of Counseling Psychology*, 55, 371-384

- Greene, B. i Herek, G. M. (1999). *Psihologija ženske i muške homoseksualnosti*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
- Herek, G.M. (1988). Heterosexual's Attitudes Toward Lesbians and Gay Men: Correlates and Gender Differences. *The Journal of sex research*, 25, 451-477.
- Hodžić, A. i Bjelić, N. (2012). Izvještaj istraživanja o mišljenjima i stavovima prema homoseksualnosti u srednjim školama u Zagrebu. Zagreb: Queer.
- Jelić, M. (2009). Validacija hrvatske verzije Skale samopoštovanja. *Migracijske i etničke teme*, 3, 237-262.
- Kallman, F.J. (1952). Comparative Twin Study of the Genetic Aspects of Male Homosexuality. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 115, 283- 298.
- Kamenov, Ž., Huić, A. i Jugović, I. (2011). Uloga iskustva rodno neravnopravnog tretmana u obitelji u percepciji, stavovima, i sklonosti rodnoj diskriminaciji. *Revija za socijalnu politiku*, 2, 195-215.
- Kerns, J.G. i Fine, M.A. (1994). The Relation Between Gender and Negative Attitudes Toward Gay Men and Lesbians: Do Gender Role Attitudes Mediate This Relation. *Sex Roles*, 31, 297-307.
- Masters, W.H., Johnson, V.E., Kolondy, R.C. i Arbanas, G. (2006). *Ljudska seksualnost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Mihić, V., Filipović, B. (2012). Povezanost podjele posla i stava prema rodnim ulogama sa zadovoljstvom brakom zaposlenih supružnika. *Primenjena psihologija*, 5(3), 295-311.
- Mondimore, F.G. (2003). *Prirodna povijest homoseksualnosti*. Zagreb: Antibarbarus.
- Mušica, T. T., Dumancic, M., Radoš, L., Davidovic, N., Parmac, M. i Kamenov, Ž. (2013). Jesu li se u posljednjih 10 godina promijenili stavovi hrvatskih studenata o osobama homoseksualne orijentacije? Rad priopćen na 21. Danima Ramira i Zorana Bujasa, 11. – 13.4.2013., Zagreb, Hrvatska.
- Parmač, M. (2005). *Stavovi studenata prema osobama homoseksualne orijentacije*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za psihologiju.
- Pikić, A. i Jugović, I. (2006). *Nasilje nad lezbijkama, gejevima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj*. Zagreb: Kontra.

Poiani, A. (2010). *Animal Homosexuality: A Biosocial Perspective*. New York: Cambridge University Press.

Tomić, I., Čepulić, D.B. (2013). Predviđanje homofobije: uloga demografskih obilježja, kontakta s homoseksualnom populacijom i ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za psihologiju.

Whitley, B.E. i Ægisdóttir, S. (2000). The Gender Belief System, Authoritarianism, Social Dominance Orientation, and Heterosexual's Attitudes Toward Lesbians and Gay Men. *Sex roles*, 42, 947-967.

Whitley, B.E. (2001). Gender-Role Variables and Attitudes Toward Homosexuality. *Sex Roles*, 45, 691-721.

Reference – Internet:

Freedom to marry: <http://www.freedomtomarry.org/landscape/entry/c/international>

PRILOZI

Prilog 1. Kategorije odgovora za sociodemografske varijable.

Dob	Stupanj obrazovanja	Radna aktivnost	Veličina prebivališta (Gdje trenutno živite?)
15-30 – 44,6%	Fakultet – 56,1%	Zaposlen/na – 61,2%	Veliki grad – 60,4%
30-45 – 38,7%	Srednja škola – 20,3%	Student/ica – 27,9	Manji grad – 17,4%
45-60 – 14,2%	Poslijediplomski studij/specijalizacija – 15,8%	Nezaposlen/na – 8,9%	Grad – 9,9%
Iznad 60 – 2,5%	Viša škola 7,5%	Umirovljenik/ca – 1,9%	Manje mjesto – 7,6%
	Osnovna škola – 0,3%		Selo – 4,7 %
Vjeroispovijest	Važnost vjere (Koliko Vam je vjera važna u životu?)	Političko opredjeljenje (Označite broj koji najbolje odgovara Vašem političkom opredjeljenju)	Standard kućanstva (Kako biste, u općim uvjetima života u Hrvatskoj, ocijenili životni standard Vašeg kućanstva?)
Katoličke/Rimokatoličke – 53%	1 – uopće mi nije važna – 26,6 %	0 - Lijevo – 11,6%	Prosječnim – 49,3%
Kršćanske – 4%	2 – 10,5%	1 – 8,1%	Nešto višim od prosjeka – 31,6%
Ateist -30%	3 – 5,7%	2 – 14,4%	Nešto nižim od prosjeka – 10, 5%
Agnostik - 3%	4 – 11,5%	3 – 13,4%	Znatno višim od prosjeka – 6,1%
Ostalo – 10%	5 – 9%	4 – 4,3%	Znatno nižim od prosjeka – 2,4%
	6 – 10,5 %	5- Centar – 24,6%	
	7 - izrazito mi je važna - 25,1%	6 – 4,7%	
		7 – 6,2%	
		8 – 4,6%	
		9 – 1,8%	
		10 - Desno - 3,2%	

Prilog 2. Prikaz korelacija između stavova prema gejevima, stavova prema lezbijkama, stavova prema rodnim ulogama, rodne identifikacije i sociodemografskih varijabli.

	1.Rodna identifikacija	2.Stav prema rodnim ulogama	3.Stav prema lezbijkama	4.Stav prema gejevima	5.Političko opredjeljenje	6.Važnost vjere	7.Veličina mjesta u odrastanju	8.Veličina prebivališta	9.Procjena standarda kućanstva	10.Stupanj obrazovanja	11.Dob	12.Spol
1.	1	-,086**	-,162**	-,155**	,189**	,224**	-,041	-,077*	,047	,021	-,086**	,202**
2.		1	,542**	,602**	-,431**	-,344**	-,016	,017	-,040	,080**	,099**	,333**
3.			1	,914**	-,624**	-,573**	,029	,097**	-,062*	,073*	,070*	,078**
4.				1	-,610**	-,573**	,029	,102**	-,093**	,091**	,046	,175**
5.					1	,550**	,008	-,100**	,014	-,040	-,137**	-,080**
6.						1	-,081**	-,081**	,011	,035	-,078**	,071*
7.							1	,503**	-,113**	,026	,075*	-,069*
8.								1	-,157**	,066*	-,006	-,032
9.									1	-,232**	-,113**	,042
10.										1	,236**	,024
11.											1	-,053
12.												1

** $p = .01$; * $p = .05$